

Jeremiás földvásárlásáról

A Jeremiás próféta életéről szóló bibliai beszámoló bővelkedik fordulatokban, konfliktusokban, meghökkentő elemekben. Ez a könyv regényként is megállná a helyét, a próféta élete pedig egyenesen drámai. Megrázó alkotás ez a mű, és a kéz, amely a tollat forgatta, nagyon értett mesterségéhez. Nem csodálkozhatunk a váratlan helyzeteken, hisz valóban rendkívüli idők tanúja volt a címben szereplő próféta, akinek életrajza magán hordozza az ország és népe történetének alakulását. Ebben az értelmezési keretben Jeremiás drámája voltaképp Júda drámája. A próféta anyja méhétől az Úré, átéli a legváltozatosabb hányattatásokat, míg eljön a bukás, amely után aztán végig kell mennie az Egyiptomba vezető úton. Itt búcsúzunk el tőle (Jer 43–44). Alkalmi bibliaolvasókat és elmélyült kutatókat egyaránt foglalkoztatnak a könyvhöz kapcsolódó alapvető kérdések. Hogy jött létre ez a mű? Az előttünk fekvő szöveg maga állítja, hogy az írás nem a próféta keze alkotása.¹ Mi köze van a történeti személynek az irodalmi alakhoz? Objektív képet őriz a héber Biblia Jeremiásról, vagy a homályos emlékeket sikerült mesterien irodalmi formába önteni? Mit tudhatunk a próféta életét több ízben megmentő támogatók motivációjáról?²

Jelen írásunk, mely tisztelgés a kolléga és barát előtt, a próféta életrajzának egy különleges szeletével foglalkozik. Szülőhelyünk, a szülői ház, a közösség, amely utunkra bocsát, ha akarjuk, ha nem, meghatározó szerepet játszik életünk alakulásában. Ha szerető, támogató közegből indulunk, akkor azért, ha nyomorúságból, akkor azért. Van, aki soha nem tud hátat fordítani szülőföldjének, mások távoznak, és soha nem néznek vissza. Jeremiás kora hadseregek felvonulásától, fenyegető veszedelemtől és deportációktól volt hangos. Élete vége felé a prófétának végig kellett néznie a pusztulás egyre kézzelfoghatóbb elhatalmasodását, az

---

¹ Jer 45,1; vö. 36,21–23,27–28.

² Ahikám: Jer 26,20–24; Ebed-Melek: 38,7–13.

idegenek uralmának kiépülését. Látnia kellett az elhurcoltak távolba vesző csoportjait, és ő maga is megízlelte a száműzetést.

Ez a tanulmány a próféta és szülőhelye kapcsolatáról szól. A könyv nyitánya szerint Jeremiás az „Anátóban lakó papok közül való volt”³ (1,1). A településre ezenkívül még három fejezetben hivatkozik a szöveg, ezek közül 29,27, hasonlóan 1,1-hez egyszerűen származási helyként rögzíti a település nevét, viszont a másik két utaláson keresztül a próféta és a hazaiak kapcsolatának ellentmondásossága bontakozik ki. A 11. fejezetben arról esik szó, hogy szülővárosának lakói merényletet akartak végrehajtani a próféta ellen, ehhez képest a mai európai olvasónak furcsa, hogy a 32. fejezet tudósítása szerint egy rokona földet kínált neki eladásra, igaz, meglehetősen ellentmondásos kontextusban: a próféta ekkor már raboskodott, a hódító babiloni sereg pedig már szó szerint a kertek alatt járt. Írásunk erre az elbeszélői elemre, a földszerzés motívumára fókuszál. Egy darab föld, otthon: idillinek tűnő kép lenne ez, ha figyelmen kívül hagynánk a körülményeket. De a júdai államiság végnapjai idején, a babiloni fogság keretében értelmezve az eseményeket ez a tranzakció első ránézésre abszurdnak tűnik. Nem véletlen, hogy a kutatásban gyakorlatilag egyeduralkodó nézet szerint ez egy jelképes prófétai cselekedet volt, amivel a próféta egy távoli, pozitív jövőképet nyomatékosított: most szenvedni kell, elviselni az idegenek uralmát, de „*Fognak még házat, szántóföldet és szőlőt venni ebben az országban!*” (32,15). A következőkben ennek az értelmezésnek két lehetséges alternatíváját mutatjuk fel.

Jeremiás, az anatóti

Anátót (ענתות) Benjámin területén fekvő város volt (Józs 21,18) a vaskorban. Átfogó bibliai történetek nem kapcsolódnak a településhez, de a város néhány meghatározó alak szülőhelye volt. Több névlista is utal anatóti származású emberekre (pl. 2Sám 23,27; 1Krón 12,3; Ezsd 2,23; stb.). Külön említést érdemel 1Kir 2,26, mely szerint Ebjátár papot ide, földbirtokára száműzte a hatalom megragadása során Salamon,⁴

---

³ A bibliai hivatkozások alapszövege a Revidált Új Fordítás (RÚF) 2014.

⁴ 4Móz 18,23 tiltása nem vonatkozott minden földterületre, még elméleti szinten sem – vö. 4Móz 35,3. Cogan, Mordechai: *I Kings: a new translation with introduction and commentary*. Yale University Press, New Haven – London (2008), 177. A lévita, ill. papi birtokoknak érdekes mai áthallásai is vannak. Afrikai kontextusból vizsgálta a kérdést, a privilegizált csoportok szemszögéből

valamint Ézs 10,30.⁵ A Héber Biblia Anatóttal kapcsolatos utalásából hét Jeremiás könyvében található.⁶ Talán emiatt érezzük a prófétát a város leghíresebb szülőttének. Ahogy már említettük, Jer 1,1 és 29,27 rögzíti, hogy Jeremiás anatóti származású, tehát ezek a hivatkozások illeszkednek a származási helyet rögzítő egyéb bibliai utalások közé. A 11. fejezet (18–23, az összeütközés története), valamint a 32. rész (6–14, a földvásárlás) sem árnyalja a városról szóló képet. Így azt kell megállapítanunk, hogy a település rajzát a Biblia alapján még felvázolni sem lehetséges.

Érdekes kérdés, hogy tekinthető-e Anatót papi városnak,⁷ és persze az sem mindegy, hogy mit értünk a kifejezés alatt. Az Ebjátár pap száműzéséről szóló megjegyzés közismert, akárcsak Jer 1,1 közlése, miszerint a próféta „*az Anatótban lakó papok közül való volt*” (מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בְּעֵנְתוֹת). Józs 21 listája a lévíták városainak felsorolásakor tesz említést Anatótról (18), és ugyanezt közli 1Krn 6,45 is. Ugyanakkor a városból nemcsak papok származtak, hanem jeles harcosok is, így Dávid emberei közül Abiezer és Jéhu (2Sám 23,27; 1Krn 11,28; 12,3).

A település azonosításának története az 1930-as évekig nyúlik vissza, lényegében azóta tartja magát a nézet, hogy a város Ras el-Kharrubeh lehet.⁸ Ez a telep a mai Jeruzsálem tőszomszédságában fekvő Anata település mellett található, a várostól mintegy 5 km-re északra. 1936-ban A. Biran végzett itt felszíni kutatá-

---

Ramantwana, Hulisani: The Levites' Exclusion from Land Allotment: The Joshua Story in Dialogue with the Joseph Story. In: *Old Testament Essays*, 30 (2017), 785–804.

⁵ „*Sikolts hangosan, Gallím leánya, figyelj rá, Lajis, felelj rá, Anatót!*” A perikópa egy közeledő ellenség képét mutatja. Tárgyunk szempontjából a földrajzi nevek miatt érdekes ez a pár vers. A szakasz tágabb összefüggéseit tekintve joggal int óvatosságra Childs, Brevard: *Isaiah and the Assyrian Crisis*. S.C.M. Press, London 1967, 62. Lásd még Watts, John D. W.: *Isaiah 1-33* (WBC 33). Thomas Nelson, Nashville, TN 2006, 161–162.

⁶ A hét utalásból legalábbabb kettő esetében sokan redakciónálisnak tekintik a város említését. Lásd Holladay, William L.: *Jeremiah: A Commentary On the Book of the Prophet Jeremiah (Chapters 1-25)*. Fortress Press, Minneapolis, MN 1986, 364.

⁷ „Priestly city”. Lásd Peterson, John L.: Anathoth. In: David Noel Freedman (szerk.): *The Anchor Bible Dictionary*, Doubleday, New York (1992), 1.227.

⁸ Albright, William Foxwell: Archaeological Notes and News of the School in Jerusalem. In: *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 61 (1936), 23–25., 23; Blair, Edward P.: Soundings at 'Anâtā (Roman Anathoth). In: *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 62 (1936), 18–21., 21; Bergman, Avraham – Albright, William Foxwell: Soundings at the Supposed Site of Old Testament Anathoth. In: *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 62 (1936), 22–26., 24.

sokat (*survey*), álláspontja szerint mivel a település a vaskor II. és azt megelőző időszakból nem mutat említésre érdemes maradványokat, ezért nem lehet a bibliai Anatóttal azonosítani. Ezután fél évszázadnak kellett eltelnie, míg ugyanő, immár hetven év feletti, nagy tekintélyű régészként, 1983-ban tényleges ásatásokat kezdett Ras el-Kharrubeh-n. Az ekkori leletanyag megerősítette korábbi tézisét, ugyanis a város tényleg nem nyújtott komoly leletanyagot Jeremiás korából: mindössze mintegy negyven, 7–6. századból származó kerámiamaradványt datáltak, de falmaradványokat nem. Emiatt Biran fenntartotta elutasító álláspontját, és Khirbet Deir es-Sidd településével azonosította Anatótot. Ez a telep alig másfél kilométerre fekszik Anatótól, és jelentős épület- és kerámiamaradványokat tártak itt fel a Kr. e. 7. századból.⁹ Az Anatót / Ras el-Kharrubeh azonosítás azonban azóta is tartja magát a kommentáriródalomban,¹⁰ igaz, újabban a Khirbet Deir es-Sidd településnév is felvetődött.¹¹

Merényletterv a próféta ellen?

Ismerjük tehát Jeremiás szülővárosának bibliai nevét. Nyilvánvaló, hogy a települést Jeruzsálem tőszomszédságában kell keresnünk. Papok és híres harcosok kerültek ki innen, amely egyszerűen lefordítható a politika nyelvére: itt volt a királyi adminisztráció és államszervezet háttérháza, s a város néhány szülőtte közvetlenül szolgálta Júda államapparátusát. Ebbe a nagyon általános kontextusba illeszkedik a próféta és a városlakók ellentmondásosnak tűnő kapcsolata. A 11. fejezet kijelentései (18–22) nagyon erőteljesek. Az egyik oldalon áll a próféta, aki vágóhídra hurcolt gyanútlan bárányként jelenik meg a történetben (כְּבָרֶיךָ אֶלֶּי יִבְרָךְ יְיָ לְטוֹבוֹתָ), a másik oldalon pedig az életére törő ellenfelek, akik ilyen tervet szőnek: „irtsuk ki ezt a fát gyökerestül... hogy nevére se emlékezzenek többé!” (Jer

---

⁹ Carter, Charles: *The Emergence of Yehud in the Persian Period: A Social and Demographic Study*. Sheffield Academic Press, New York 1999, 163–164.

¹⁰ Mások mellett: Walton, John H. et al.: *The IVP Bible Background Commentary: Old Testament*. IVP Academic, Downers Grove, IL (2000), 642.

¹¹ Lundbom, Jack R.: *Jeremiah: A New Translation with Introduction and Commentary*. Doubleday, New York 2004, 1.223–224; Cogan, Mordechai: *1Kings*, 177.

11,19). Fenyegetőzésük leplezetlen: ha Jeremiás továbbra is prófétál az Úr nevében, saját kezükkel ölik meg (לֹא תִנְבֵּא בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא תִמּוּת בְּיַדוֹ).¹²

A kutatástörténetben hangsúlyosan jelen van az a vélekedés, amely a 21. és a 23. vers egészét, vagy ezekben a versekben az anatótiakra tett utalást redakcionálisnak tartja, mivel az általános fenyegétést tartalmazó panaszt itt a szülőváros, Anátót említése, majd 12,6-ban a családtag nevesítése konkrétá teszi. Ezzel az ún. első jeremiási vallomás (11,18–12,6) kerete adottá válik.¹³

A próféta körül tevékenysége során többször is erős feszültség alakul ki. Ennek egyik esete a 29. fejezetben érzékelhető. A 27. vers a próféta általános elutasítottágát és megbüntetésének igényét jelzi,¹⁴ egyúttal a „féleszű” (פְּשִׁיעַ) és „prófétálgató” (מְתַנְבֵּא)¹⁵ emberek közé sorolja be őt. Azt, hogy a próféta tevékenysége jeremiási stílusú felvállalása kimondottan veszélyes vállalkozás volt, a szerencsétlen sorsú Úrijjá példája mutatja. Ő lényegében ugyanazt végezte, amit Jeremiás, de neki nem voltak pártfogói vezető udvari körökben, így elfogták, kivégezték (Jer 26,20–24).¹⁶ A 11. fejezet konfliktusa tehát szépen illeszkedik a könyv hangulatába és a próféta életrajzba. A szöveg szerint az ellenfelek előbb titkos cselszövést szerveztek, majd nyílt konfrontációra került sor.¹⁷ A redakciótörténet szempontjai mellett is felmerül a kérdés: mivel haragította ennyire magára hallgatóságát, és ezen belül miért volt fontos hangsúlyozni, hogy az övéi is haragszanak rá? Az

---

¹² A bárány levágása ebben az esetben nem függ össze áldozatbemutatással, a leghétköznapibb értelemben levágott állatról van itt szó. Dearman, John Andrew: *Jeremiah and Lamentations*. Zondervan, Grand Rapids, MI 2002, 133.

¹³ Holladay, William L.: *Jeremiah*, 358., 364–367. Bright 12,1–6 és 11,18–20 megcserélésével próbálja könnyebben értelmezhetővé tenni a szöveget, Bright, John: *Jeremiah*. Doubleday, Garden City, NY 1979, 89.

¹⁴ „Miért nem fenyegetted meg az anatóti Jeremiást, aki nektek prófétálgató?” (וְעָתָה לָמָּה לֹא גַעַרְתָּ בְּיַדְךָ יְהוָה וְעָתָה תִּיְהִי הַעֲנָתִי הַמְתַנְבֵּא לְךָ)

¹⁵ Más fordításokban: „magát prófétának tartó, prófétaként viselkedő” vagy pejoratívan: „aki megjátssza a prófétát”. Így: JPS (Jewish Publication Society 1985) „who plays the prophet among you”.

¹⁶ Erről részletesen Hodossy-Takács Előd: The Uriah Case (Jeremiah 26:20-23). In: Kókai Nagy Viktor – Egeresi László Sándor (szerk.): *Propheten der Epochen = Prophets during the Epochs: Festschrift für István Karasszon zum 60. Geburtstag / Studies in Honour of István Karasszon for his 60th Birthday*. Ugarit Verlag, Münster 2015, 127–135.

¹⁷ Allen, Leslie C.: *Jeremiah: a commentary*. Westminster John Knox Press, Louisville, KY 2008, 147.

nyilvánvalónak tűnik, hogy a cél Jeremiás elhallgattatása volt,¹⁸ de ettől még a harag háttérében több ok is meghúzódhat:

1. hamis próféta vádja;
2. általános értetlenség;
3. Anatót földrajzi fekvése.

Nézzük sorban ezeket a lehetőségeket!

1) Egy próféta elutasítása esetén az első, legkézenfekvőbb vád az, ha hamis prófétálással gyanúsítják meg az illetőt. 5Móz 18,20 szerint két esetben érdemel halált egy próféta: *„Ha pedig egy próféta elbizakodottan olyan ígét hirdet az én nevemben, amelyet nem én parancsoltam meg neki, vagy ha más istenek nevében szól, az a próféta haljon meg!”* A második eset Jeremiás esetében nyilvánvalóan fel sem merül,¹⁹ az viszont, hogy valaki ténylegesen Istentől kapott ígét hirdet-e, nyilvánvalóan mérlegre tehető, erről ezt mondja a szöveg folytatása: *„De gondolhatnád magadban: Miről ismerhetjük fel, hogy nem az Úr mondott egy ígét? Ha egy próféta az Úr nevében mond egy ígét, de az nem történik meg és nem teljesedik be: azt az ígét nem az Úr mondta, hanem a próféta mondta önteltségében; ne tarts hát tőle!”* (5Móz 18,21–22). Ha nem teljesedik be, amit a próféta mond, akkor nem az Úrtól kapott ígét hirdetett. Hamis próféta, halált érdemel. A próféta igehirdetésének lényege egy fegyveres támadás meghirdetése volt, ahogy 11,22–23 megfogalmazza: *„Azért ezt mondja a Seregek Ura: Én megbüntetem őket: az ifjak fegyver által fognak meghalni, fiaik és leányaik pedig éhen halnak. Senki sem marad meg közülük, mert veszedelmet hozok az anatótiakra a büntetésük idején.”* Számunkra, akik tudjuk, hogy a próféta megélte Jeruzsálem kifosztását és elpusztítását, egyértelműnek tűnik, hogy Jeremiás világosan látta a közelgő katasztrófát, és ennek fényében hitelesen hirdette a rábízott üzenetet. De emlékeznünk kell arra, hogy Júda elbukása nem egy gyors villámhadjárat eredménye, hanem a világpolitikai-hatalmi átrendeződés két évtizedes folyamatának egyik tragikus következménye volt.

---

¹⁸ Walton, John H. et al.: *The IVP Bible Background Commentary*, 652.

¹⁹ Más kultuszhoz csábító próféták büntetésének értelmezéséhez lásd 5Móz 13,2–6 is!

Júda bukásának krónikáját általában két fogsághullámban szokás ábrázolni. Ez durván leegyszerűsítő,²⁰ bár a bibliai szöveg mögött álló írnokokat nem a dokumentálás szándéka, hanem Isten akaratának felmutatása vezette. Kr. e. 609-ben Háránál II. Assur-uballit veresége a hatalmas Újasszír Birodalom megsemmisülését jelentette. Ekkor a későbbi nagykirály, II. Nabu-kudurri-uszur (a bibliai Nebukadneccar) már maga is feltűnt a csatatéren, de igazi hadvezéri dicsőséget a 605-ben Karkemisnél aratott nagy győzelem jelentett számára.²¹ Ennek emlékét Jeremiás könyvében 46,2 és a fejezetben következő prófécia őrzi (46,3–12). Ezután a térségben megkérdőjelezhetetlennek tűnt Babilon uralma, pedig az új uralkodó csak ezt követően, Elul hó 1-én lépett trónra. A következő években a Babiloni Krónika szerint újabb hadjáratok következtek Szíria-Palesztina térségében, különösen jelentős eseményként könyvelték el a király első uralkodási évében Askelon elfoglalását. A negyedik évben (Kr. e. 601) azonban a lendület megtorpant.²² Ez volt a babiloni sereg kudarcba fulladó egyiptomi vállalkozásának éve,²³ ezt követően az 5. évben a krónika szerint nem is történt hadjárat, de a 6. évben is csak a Szíriai-sivatag arabjaival ütközött meg a király, ezt Jer 49,28–33 visszhangozza. Így érkezünk meg Nebukadneccar 7. uralkodási évéhez, Jeruzsálem ún. első deportációjához.²⁴

Az ítélethirdető próféta elleni harag kiváltó oka lehet egy olyan pozitív jövőkép fellángolása, amely Júdában ütötte fel a fejét még Jójákím uralkodása alatt, az

---

²⁰ Különösen, mivel Júda 604-től kezdve babiloni vazallusnak tekintendő. Lipschits, Oded: *The Fall and Rise of Jerusalem: Judah under Babylonian rule*. Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana 2005, 46–47.

²¹ Arról, hogy mennyire nehéz megrajzolni ennek az ellentmondásos alaknak a portréját lásd: Sack, Ronald H.: Nebuchadnezzar II and the Old Testament: History versus Ideology. In: Oded, Lipschits (szerk.): *Judah and the Judeans in the neo-Babylonian period*. Eisenbrauns, Winona Lake, IN 2003, 221–233. A királyról Jeremiás könyvében egy töredékes teológiai portrét találunk. Overholt, Thomas W.: King Nebuchadnezzar in the Jeremiah Tradition. In: *The Catholic Biblical Quarterly* 30 (1968), 39–48, 45. Lásd még: Lemke, Werner E.: Nebuchadnezzar, my servant. In: *The Catholic Biblical Quarterly* 28 (1966), 45–50.

²² Eph'al, Israel: Nebuchadnezzar the Warrior: Remarks on his Military Achievements. In: *Israel Exploration Journal* 53 (2003), 178–191, 180–182.

²³ Lipschits: i. m. 49–51.

²⁴ Részletesen: Hodossy-Takács, Előd: A júdai államiság megszűnése. In: Szőnyi, Etelka (szerk.): *Bibliaértelmezés: korok, módszerek, kontextusok: Írások Benyik György 68. születésnapja alkalmából*, JATE Press, Szeged 2020, 377–388.

első deportáció előtt néhány évvel, Nebukadneccar negyedik-ötödik uralkodói évében. Azt mondja Jeremiás, hogy a babiloni hadsereg feltartóztathatatlan? Ezt Nebukadneccar negyedik éve után senki nem állíthatta, legalábbis a hetedik esztendőig, amikor a jeruzsálemi elit jelentős része fogságba kényszerült! A babiloni sereg lendülete megtört, néhány évig korántsem tűnt olyan félelmetesnek, de még lehetségesnek sem egy átfogó hódítás lehetősége. Aki pedig ennek ellenére őket tekinti fenyegetés forrásának, az hamis próféta.

Ezzel az értelmezéssel a konfliktust egy szűk időkeretbe helyezhetjük, 601 és 598 közé. Ebben a periódusban Jeremiás tűnhetett hamis prófétának.

2) Általános értetlenségen a prófétai szerep értelmezésének és elfogadtatásának nehézségét értjük. Mi a próféta dolga? Alapvetően egyfajta összekötő kapocs a transzcendens világ és a nép között, a próféta pedig, értelmezésünk szerint egy különleges kommunikációs csatorna, melynek alapvető célja az istenség reprezentációja a befogadók előtt. A próféta mint szent ember, az isteni akarat közlője, kijelentője jelenik meg. Ez a kommunikáció tehát egyirányú: ezt és ezt kell közölni, pontosan. Ez fontos eltérés a papi kommunikációval szemben, hisz a papok alkalmasint Istent reprezentálják a nép előtt (pl. jóslást folytatnak, majd közlik Isten válaszát), más esetekben viszont céljuk az ember reprezentálása Isten előtt. Ez történik pl. egy engesztelő áldozat bemutatása alkalmával. Ebben a rendszerben a pap kétirányú kommunikációban érintett (Isten → ember; ember → Isten), míg a prófétai kommunikáció egyirányú (Isten → ember),²⁵ kizárólag az isteni akarat kijelentését szolgálja. Ebben az értelmezési keretben hangsúlyossá válik Jeremiás származása. Ő az anatóli papok közül való, tehát a közösség joggal várná el tőle, hogy papi szerepet töltsön be, és ne csak Isten akaratát jelentse ki (Isten → ember), hanem igyekezzen Istent jobb belátásra bírni, forduljon engesztelő szándékkal az Úrhoz (ember → Isten), hárítsa el a fenyegető veszedelmet.²⁶

---

²⁵ A prófétai szerep lényege: Istent reprezentálni (király előtt), Isten akaratát kijelenteni, beavatkozását hirdetni. Miller, D. Patrick: *The Religion of Ancient Israel*. Westminster John Knox Press, Louisville, KY 2000, 186.

²⁶ A mezopotámiai kultúrában a várost vagy a királyságot fenyegető veszedelmet jól képzett specialisták igyekeztek feltárni, pl. a belsőségekből történő jóslás segítségével. Izraelben a prófétai szó mint intuitív akaratközlés is elismert volt, még ilyen szélsőséges helyzetben is. Miller, D. Patrick: i. m. 185.

Jeremiás makacsul ragaszkodott a próféta szerephez, és nem törte magát, hogy kiengesztelje Istent.

Egyes kutatók szerint ez egyszerűbben is leírható. Clements például nem tesz különbséget a papi és próféta kommunikáció között. Szerinte a próféta feladatához kétirányú kommunikáció tartozott. Leegyszerűsítve a próféta dolga az volt, hogy vagy figyelmeztessen, vagy hárítsa el (pl. imádsággal) Isten haragját.²⁷ Véleményünk szerint ez a megközelítés azzal a szűkítéssel fogadható el, ha feltételezzük: a próféta szerep értelmezésében lehettek jelentős különbségek a júdai társadalmon belül. Nyilván tartotta magát az a nézet, mely a prófétákban nevetséges, szégyentelen, sehova se tartozó alakokat látott (1Sám 10,12²⁸), mások viszont mélyen tisztelték az Isten emberét (2Kir 4,8–10). A próféta történetek egy részében hangsúlyos, hogy ők csak kijelentést közölnek, de nem befolyásolják az eseményeket (1Kir 17,1; 18,41–45). Viszont ettől függetlenül élhetett ősi reflexként az elvárás: ne csak a bűnökkel és a büntetés fenyegető rémképével szembesítsen, de dolgozzon a tragédia elhárításán is! Ezt az attitűdöt 2Kir 6,31-ből ismerjük: „*Akkor ezt mondta: Úgy segítsen az Isten most és ezután is, hogy nem marad ma a helyén Elizeusnak, Sáfát fiának a feje!*”²⁹ Izrael királya sóhajtott így fel, amikor szembesült tehetetlenségével az ostromlott Samáriában, a prófétát téve felelőssé, aki kijelentette a közelgő veszedelmet, de nem hárította el azt.³⁰

Az tehát a kérdés, hogy mit vallott küldetéséről a próféta, és mit gondolt ugyanerről a környezete. Az összeütközés, a próféta igehirdetés elutasítása és Jeremiás személyének mélyes megvetése, az ellene forduló gyilkos indulat levezethető a próféta szerep eltérő értelmezéséből, azonban Jeremiás könyvének összetett szerkesztéstörténete miatt valószínűleg le kell mondanunk az álláspontok precíz tisztázásáról. Emiatt az is szerencsétlen, ha a helyiek és Jeremiás feszültségét a jósiási kultuszreform fényében szemléljük. Az anatóli papok és a jeruzsálemi cádókiták soha nem ápolnak jó viszonyt. Clements feltételezése szerint a reform támogatásával Jeremiás

---

²⁷ Clements, Ronald E.: *Jeremiah*. John Knox Press, Atlanta, GA 1988, 75.

²⁸ Megvető megjegyzés, מַהֲיָהֶם אֲבוֹתָם, kb. kicsoda az apjuk ezeknek? (Károli; vö. RÚF).

²⁹ Ez lényegében egy esküformula. Lásd Robinson, Joseph: *The Second Book of Kings*. Cambridge University Press, Cambridge 1976, 66.

³⁰ Elizeus aktív részt vállalt az első arám hadtest félrevezetésében (6,18–19), így bár nem történt vérengzés, Samáriában mégis úgy vélhették, hogy közvetett felelősség terheli az újabb hadjáratért. Hobbs, T. Ray: *2 Kings*. Thomas Nelson, Nashville, TN 1985, 80.

az anatótiak szemében a cádókiták, az ősi riválisok oldalára állt. Húzzuk alá ezzel kapcsolatban, hogy a reform történeti magja annyira mélyen rejtőzik az irodalmi tudósításokban, hogy gyakorlatilag lehetetlen ehhez más történelmi eseményeket vagy prófétai megnyilatkozásokat kapcsolni. Egyszerűen nem tudjuk megállapítani, milyen mértékben támogatta Jeremiás a kultuszreformot,³¹ különösen annak a centralizációt támogató részét, amely nyilván kiélezte a konfliktust a Jeruzsálemen belüli és kívüli papi családok között.³²

Ezen a ponton már kronológiai problémával is szembesülünk. Míg az első felvetett lehetőségbe kapaszkodva találunk olyan történelmi eseményt, amely segít a konfliktus datálásában, az általános értetlenség felvetése esetén ez sokkal nehezebb. Az elutasítás mindig követi a prófétát, ez gyakorlatilag datálhatatlan, a reform pedig két évtizeddel Babilon sikertelen Egyiptom elleni támadása előtt történt. Ebből következőleg vagy azt kell feltételeznünk, hogy két évtizeden át forrt a harag a próféta ellen, míg végül kitört, vagy azt, hogy ez a konfliktus közvetlenül a reform után, 620 körül történt, és kiváltó oka az otthoniak számára elfogadhatatlan jeremiási álláspont volt. Vagy zárójelbe tehetjük az egész dilemmát, mondván: a megjegyzés redakcionális.³³

Az világos, hogy a kanonikus szöveg konkrét kontextusa a próféta gyötrődése a szövetségsszegés miatt. A mélypontot 11,14 jeleníti meg, amikor Jeremiást az Úr eltiltja attól, hogy a népért imádkozzon (אֲלֹהֵי הַמִּצְרַיִם הָעֲצֻמָּה הַזֹּאת). Az, hogy közvetlen környezetéből éri a veszedelem, a drámai ábrázolásmód szerint tovább

---

³¹ Erről a kérdéskörrel lásd újabban Leuchter monográfiáját: Leuchter, Mark: *Josiah's Reform and Jeremiah's Scroll: Historical Calamity and Prophetic Response*. Sheffield Phoenix Press, Sheffield 2006.

³² Clements.: i. m. 82. A reform egyes elemei külön vizsgálatot érdemelnek, lásd: Dearman, John Andrew: *Religion and Culture in Ancient Israel*. Hendrickson Publishing, Peabody MA 1992, 84–99. 2Kir 22–23 szövegének elemzése és irodalmi besorolása nyomán alapvetően visszafogott álláspontot fogalmaz meg a történetiség kapcsán Handy, Lowell K.: *Historical Probability and the Narrative of Josiah's Reform in 2 Kings*. In: Holloway, Steven W. – Lowell K., Handy (szerk.): *The Pitcher is Broken: Memorial Essays for Gösta W. Ahlström* (JSOTS 190). Sheffield Academic Press, Sheffield 1995, 252–275.

³³ Most nem foglalkozunk azzal a felvetéssel, mely alapvetően fiktívnek tartja a konfliktust. Ez a nézet abból indul ki, hogy Anátót mint irodalmi kép, egész Júda kivetítése, és a város pusztulása a nép pusztulását fejezi ki. Vagyis a város nem hallgatott szülöttére és elpusztult; az ország nem hallgatott a prófétára, és megsemmisült. Clements: i. m. 79–80., 82–83.

fokozta a próféta elkeseredését. Ez a megközelítés nem jelenti a konfliktus megkérdőjelezését. Az viszont egyértelműnek tűnik a szöveg elrendezése alapján, hogy a próféta érzéseit a szerkesztők kiváló dramaturgiai érzéssel ragadták meg. Jeremiásról a (tágabb) család azt érezhette, hogy szégyellnivaló, amit csinál.³⁴ Nem patrióta. Nem elhárítani akarja Isten haragját, például imádsággal, hanem csak riogat.

3) Lehet magyarázat a kitörő haragra Anátót fekvése is. Az itt élőket minden bizonnyal elkésérettette a Jeremiás által megfogalmazott fenyegető üzenet, mert tudták, ha Jeruzsálem ellen vonul egy hadsereg, az őket menthetetlenül eltapossa. Ézsaiás könyvében az asszír veszedelem idején találunk erre utalást (Ézs 10,30), és Palesztina domborzati viszonyai között a hadseregek felvonulási útvonalai meglehetősen kiszámíthatóak voltak. A babiloni sereg a birodalomépítést támogatta, kellő hatalmi arroganciával, egyúttal világos politikai célok megvalósítása érdekében. Szíria és Palesztina leigázásakor a hódítók beszédtek az adót, igazságot osztottak, eltávolították a méltatlanná váló helyi királyokat, valamint békeséget teremtettek.³⁵ Ez volt a propaganda területe, a leigázott népek inkább a zsákmányszerző szándékot nyögték.³⁶ De most fókuszáljunk a hadsereg mozgási irányára, mert lehet, hogy Anátót lakóinak elkeseredése elsősorban a város fenyegetett helyzetével magyarázható. Ebben az összefüggésben Ez 21,24–27 különösen érdekes:

„Te, emberfia, rajzolj magad elé két utat... Azután faragj útjelzőt; a város felé vezető út elágazásához faragd! Rajzolj utat, amelyen eljön a kard az ammóni Rabbá ellen meg Júda és az erődített Jeruzsálem ellen! Mert odaáll Babilónia királya a válaszútra, a két út elejére, hogy jósoltasson, megrázza a nyilakat, megkérdezze a bálványokat, megnézze a májat. A jóslat jobb felé mutat, Jeruzsálem felé. Faltörő kosokat helyez el, gyilkos parancsra nyitja száját...”

---

³⁴ Felforgató hang, ha a próféta azt hirdeti, hogy az ismert világ ki fog fordulni a sarkából. Brueggemann, Walter: *A Commentary on Jeremiah: Exile and Homecoming*. Eerdmans, Grand Rapids, MI 1998, 115–117.

³⁵ Wiseman, Donald J.: *Nebuchadrezzar and Babylon* (Schweich Lectures on Biblical Archaeology), British Academy, Oxford 1983, 22.

³⁶ SeEVERS, Boyd: *Warfare in the Old Testament. The Organization, Weapons, and Tactics of Ancient Near Eastern Armies*. Kregel Academic, Grand Rapids, MI 2013, 266.

Két út elágazása: ha Damaszkusztól indul tovább a királyi hadtest, azt kell eldönteni, hogy „balra”, vagyis a Jordán völgyétől keletre haladjanak déli irányba, vagy ezt „jobbra”, Galilea érintésével tegyék meg.³⁷ Erre mutató jóslás után³⁸ a Jezréel-völgynek köszönhetően három útvonalon is masírozhattak tovább: Megiddó érintésével a Via Maris parti síkságon át vezető Egyiptomba; vagy haladhattak Bétseánon és a Jordán-völgyön át, ha kellett, akár a Holt-tenger nyugati oldalán, majd az Arabahon keresztül a Vörös-tengerig (Aqaba-öböl). Vagy, és az anatótiakat nyilván ez aggaszthatta leginkább, a Jezréel–Sikem–Jeruzsálem-útvonalon. Ez nehezkesebb, lassabb, mint a Via Maris, de ennek használata esetén a Jeruzsálemtől északra fekvő településeknek nincs reményük, ők az elsők között pusztulnak el.³⁹ Az anatótiak aggodalmát fokozhatta, hogy a babiloni hadsereg átvette a korábbi asszír megszállók módszereit, így minden bizonnyal ők is eredményesen alkalmazták az elrettentő, pszichológiai hadviselést. Egy-egy nagyobb város megtámadása előtt feldúltak pár kisebb, védtelenebb, könnyű célpontnak számító települést, ezekben az esetekben brutális kegyetlenséggel jártak el, majd gondoskodtak arról, hogy ennek híre szárnyra keljen. Ez az egyszerű módszer nyomatékot adott a fenyegetésnek, és nemegyszer a valódi célpont kapitulációját eredményezte.⁴⁰

Ezen a ponton is célszerű tenni egy datálási kitérőt: ha a próféta és a város összeütközésének okát a város fekvésében keressük, akkor erre a konfliktusra a második ostrom, Cidkijjá király veresége előtt kerülhetett sor.

---

³⁷ Bowen, Nancy R.: *Ezekiel*. Abingdon Press, Nashville, TN 2010, 128.

³⁸ Ebben a szakaszban Ezékiel a babiloni módszer ismeretét árulja el, Darshan, Guy: *The Meaning of ברא (Ez 21,24) and the Prophecy Concerning Nebuchadnezzar at the Crossroads*. In: *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft* 128 (2016), 87–90. A jelen értelmezésének két fő módja volt szerte az ókori keleten: (1) inspirált, ami emberi eszközt használ, pl. próféta, álom; és (2) deduktív, ennek alapja a megfigyelés. Walton, John H.: *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament: Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*. Apollos, Nottingham 2007, 240–266.

³⁹ Amikor csak lehetett, a babiloni hadsereg könnyű terepviszonyok között haladt, pl. a folyók tágas mezopotámiai völgyében. Hegyvidéki, nehéz terepen csak kényszerűségből vonultak, de erre is volt példa a feljegyzésekben. Seevers, Boyd: i. m. 267–268.

⁴⁰ Seevers: i. m. 239–241.

Értett-e Jeremiás az ingatlanbefektetéshez?

Jeremiás és szülővárosa lakói között a kapcsolat új megvilágításba kerül a 32. fejezetben. Itt esik szó a próféta földvásárlásáról: szülővárosa közvetlen környékén vett meg egy eladásra kínált birtokrészt. A kontextushoz tartozik, hogy Jeremiás, akárcsak a királyság egésze, ekkor már különleges nyomorúsággal nézett szembe. Cidkijjá király tizedik, Nebukadneccar 18. uralkodási évében vagyunk, a babiloni hadsereg a várost ostromolta, a próféta pedig fogságban, őrizet alatt volt (Jer 32,1–2). Ezek Jeruzsálem végnapjai, a próféta elzárása preventív lépés lehetett a hatóságok részéről: az általa hirdetett szavak alááshatták a védők (maradék) morálját.⁴¹ A kitartás egyébként is végét járta ekkor már. Országszerte az elkeseredés volt az úr, ahogy erre az egyik utolsó, Lákisból ránk maradt vaskori levél is emlékeztet; „*a hivatalnokok szavai nem jók, elerőtlenítik a kezeidet és lehanyagolnak miattuk a férfiak kezei*” – írta a lákisi erődparancsnoknak egyik alárendeltje.⁴² Sajnos a babiloni krónika néhány évvel korábban megszakad, Nebukadneccar 11. uralkodási évében keletkezett az általunk ismert szöveg utolsó, számunkra most releváns bejegyzése.⁴³ Ez az oka annak, hogy az események részleteinek rekonstrukciója során gyakorlatilag kizárólag a bibliai szövegekre támaszkodhatunk. A régészeti adatok szintén megkerülhetetlenek. Ezek azt mutatják, hogy a hatodik század első harmadában általános pusztulás söpört végig az országon.⁴⁴ Azt, hogy az egyes babiloni hadjáratok külön-külön mely településen eredményeztek összeomlást, ez alapján nem lehet megállapítani, de talán nem is szükséges. Jer 32 megértéséhez elég azt tudni, hogy Júda utolsó királyának regnálása végén⁴⁵ a veszedelem szó szerint a kapu előtt állt. Ekkor jelentkezett Jeremiásnál az unokatestvére, Hanamél, Sallúm fia, és üzleti ajánlatot tett számára: vásároljon meg egy

---

⁴¹ Clements: i. m. 194.

⁴² Szöveg és kommentár: Kőszeghy Miklós: *Cseréplevelek: héber feliratok a fogság előtti Palesztinából*. Új Mandátum, Budapest 2003, 62–63.

⁴³ Csak harminchét év elteltével (557) folytatódik a szöveg. Lipschits: i. m. 65 (103. jegyzet).

⁴⁴ Oded, Bustenay: Where Is the “Myth of the Empty Land” To Be Found? History versus Myth. In: Lipschits, Oded – Blenkinsopp, Joseph (szerk.): *Judah and the Judeans in the Neo-Babylonian Period*. Eisenbrauns, Winona Lake, IN 2003, 55–74, 66.

⁴⁵ Cidkijjá tizenegy évig uralkodott, 2Kir 24,18.

darab szántóföldet, mely Anátótban a családi birtok részét képezi.⁴⁶ Maga a történet egyszerű: egy rokon földet vett; az üzlet szabályosan történt, a vételárat 17 ezüstsekelben állapították meg.⁴⁷ A háttérben felsejlik 3Móz 25,24–25 rendelkezése,⁴⁸ de ennél fontosabb az a sajnálatos tény, hogy ehhez az üzletkötéshez semmiféle összehasonlító adatunk nincs. Nem ismerjük a kérdéses terület méretét és adottságait, így viszont lehetetlen megállapítani, hogy az ügylet nyomott áron ment-e végbe, ahogy az a körülmények miatt feltételezhető. Más szempontból sem tudjuk értékelni Jeremiás üzleti érzékét, csak annyit mond a szöveg, hogy a próféta eleget tett a kérésnek, és látványosan ügyeltek az üzleti tranzakciók minden jogi követelményére.⁴⁹ A héber Bibliában ez a legprecízebben leírt földvásárlási aktus; épp ezért kérdéses, hogy szabad-e paradigmikusnak tekinteni a történetet?⁵⁰ Így cseréltek gazdát a birtokok? Vagy ez egy ritka eset volt? Egyáltalán: szabadon áramlott az ingatlanok adásvétele? Mindezekre a kérdésekre csak a legnagyobb óvatossággal válaszolhatunk.

A kontextus szempontjából nem elég a 32. fejezetben közölt adatokra, vagyis a történeti helyzet leírására támaszkodni. A könyvben a 30–33. fejezet pozitív tartalmú üzenetet hordoz, egyfajta „vigasztalás könyve” ez, a helyreállítás ígéretének megfogalmazása, melyben a próféta a romlás ideiglenességét hangsúlyozza.⁵¹ A hadsereg felvonulása nyomán Anátót megsemmisülése volt prognosztizálható, ezért a 30–31. fejezet ígéretei után, ebben az irodalmi kontextusban a földvásárlás

---

⁴⁶ Brueggemann értelmezésében a családi elem fontos szerepet kap: a katonai fenyegetés ellehetetlenítheti a föld használatát, de a megőrzési kötelezettség erősebb. Brueggemann, Walter E.: *i. m.* 131. Dearman általánosabban, a család összefüggésében értelmezi a szakaszt. Dearman, John Andrew: *Jeremiah*, 296.

⁴⁷ Ez mintegy másfél évi munkabér összege. Walton, John et. al.: *The IVP Bible Background Commentary*, 665.

⁴⁸ A családi birtok integritásának védelme ősi rendelkezés lehet; eredetileg független a nyugalom évétől. De Vaux, Roland: *Ancient Israel: Its Life and Institutions*. McGraw Hill, New York 1965, 21, 167.

⁴⁹ Az üzletkötés részletei önmagukban rendkívül érdekesek, de dolgozatunk szempontjából ez nem központi kérdés. A problémakörhöz lásd: Lundbom, Jack R.: *i. m.* 505–510.

⁵⁰ Így jár el Knight, Douglas A.: *Law, Power, Justice in Ancient Israel*. Westminster John Knox Press, Louisville, KY 2011, 204.

⁵¹ Clements: *i. m.* 176–177. Clements szerint a fejezetek mögött ténylegesen Jeremiás ígértetése húzódik meg.

a távoli jövőre mutat, amikor majd a hosszú szenvedés után az Úr megkönyörül Júda népén, és megengedi, hogy az élet visszatérjen a normális kerékvágásba. Az elbeszélés kerete máig meghatározza a földvásárlás értelmezését: miután vigasztaló igék között hagyományozták, és a fejezet tartalmazza a 15. versben megfogalmazott ígéretet,⁵² minden adott ahhoz, hogy egy távolba mutató jeremiási jövőképet, jelképes prófétai cselekedetet olvassunk ki az ügyletet leíró sorokból.⁵³ A földvásárlás jelképes cselekedetként történő értelmezésével követjük a könyv szövegének mai (MT) elrendezését, és a történetet a 30–31. fejezet üdvígéreteinek keretébe helyezzük. Ez minden bizonnyal megfelel a szerkesztői szándéknak. A logikus kapcsolatot szolgálja 32,1–5,⁵⁴ amely rögzíti, hogy a Júda elleni nagy, elsőpró támadást megelőzően Jeremiást fogságba vetette Cidkijjá, Júda királya, amiért a város bukását jövendölte. Ez a néhány vers természetes kapcsolatot teremt a 11. fejezettel is, amely a próféta elhallgattatására és elpusztítására tett korábbi kísérlet emlékét őrzi.⁵⁵

Játsszunk el azonban a gondolattal: mi történik, ha a 32. részt 30–31-től függetlenül olvassuk, és a 15. verset nem tekintjük a szöveg integráns részének? Ha ezt a két szempontot érvényesítjük, akkor semmi nem marad, ami a földvásárlást kiemelné a normál üzletmenet keretei közül. A szövegen belül egyedül a 15. vers utal arra, hogy itt egy, a hétköznapi adásvételen túlmutatató szándék érvényesül.

---

⁵² „Mert ezt mondja a Seregek Ura, Izráel Istene: Fognak még házat, szántóföldet és szőlőt venni ebben az országban!” Brueggemann szerint az egész jelenet azt üzeni, hogy lesz élet a babiloni korszak után is. Brueggemann, Walter E.: i. m. 302.

⁵³ Dearman: *Jeremiah*, 295.

⁵⁴ „Az Úr ígéje szólt Jeremiához Cidkijjának, Júda királyának a tizedik esztendejében, amely Nebukadneccar tizenharmadik esztendeje volt. Akkor már körülzárva tartotta a babilóniai király hadserege Jeruzsálemet, Jeremiás próféta pedig fogoly volt Júda királyának palotájában, a börtön udvarában. Itt tartotta fogva Cidkijjá, Júda királya ezzel a váddal: Miért prófétálsz, hogy azt mondja az Úr: „Ezt a várost a babilóniai király kezébe adom, és ő elfoglalja azt”? És hogy „Cidkijjá, Júda királya sem fog megmenekülni a káldeusok kezéből, hanem a babilóniai király kezébe kerül: személyesen beszél majd veled, és szemtől szemben fog majd állni veled. Babilóniába viszi Cidkijját, és ott lesz, amíg rá nem tekintek – így szól az Úr. Hiába harcoltok a káldeusok ellen, nem boldogultok!” (Jer 32,1–5)

⁵⁵ A 32. fejezet szépen felépített irodalmi egységet alkot a 33. résszel, és logikusan 26–29-höz illeszkedik. Feltételezhető, hogy ezt a könyv korábbi kiadásához tartozó struktúrát bontotta meg a 30–31. fejezetek beszúrása. Allen: i. m. 364.

Egyébként pedig a 14. vers tartalmaz általános archiválási utasítást,⁵⁶ amelyet ki-
tágít a 15. vers. Ezen túl kizárólag a 30–33. fejezetek irodalmi kontextusa teszi ezt
a cselekedetet szimbolikussá.

Az egész könyvre tekintve célszerű az is, ha a két érdemi információt közlő
Anatót-fejezetet együtt szemléljük. A próféta egyrészt kimondta Anatót vesztét
(11), de később mégis földet vett szülővárosában (32). A 11. fejezet után ez valóban
irracionálisnak tűnik, de lehet, hogy valójában logikus, kiszámított lépés volt.
A már hivatkozott 32,1–5 közvetlenül a vásárlás előtt arról szól, hogy a prófétát
őrizet alá helyezték, így gátolva meg további nyilvános szereplését. Ezúttal idézi
a szöveg, hogy a próféta jövendölése a bukásról szólt. Aki az országát ért támadás
idején a behódolást jelöli meg követendő példaként, azt a világon mindenütt,
minden korban hazaárulónak kiáltják ki. Következésképp: Jeremiás fogságba ke-
rült ugyan, de járhatott volna sokkal rosszabbul is. A 31. fejezetről függetlenül a
vásárlásról szóló szövegrész nem az eszkatológiai reménységhez vagy a majdani
nagy meglevenedéshez kapcsolódik, hanem a próféta ellen felhozott vádak
diszkreditálására alkalmas tett. Jeremiás ezzel valamelyest felülírja szavait,
mintha ezt bizonygatná: „lehet, hogy borzalmas dolgokat mondtam, és ezért most
a hazaárulók bélyegét hordom, de látjátok, hogy magam is befektetek a jövőbe!”.
Ezzel a vád méregfogát sikerülhet kihúzni. Más kérdés, hogy a próféta Isten pa-
rancsának engedelmességet, és ő vagy a személyéhez kötődő írnokcsoport idő-
vel azt is felismerte, hogy cselekedete a tágabb kontextusban is értelmet nyer. Így
a földvásárlás az üzleti tranzakciók sorából az üdvígéret rangjára emelkedett.

Tovább is árnyalhatjuk ezt az alternatív értelmezési lehetőséget. Ha a szöve-
get 30–31-től függetlenül olvassuk, akkor a rész a 29. fejezettel kerül közvetlen
kapcsolatba.⁵⁷ „Jeremiás levele” témájában hasonló: arra biztat, hogy a diaszpóra
közössége építkezzen és ültessen idegen földön, az elhurcoltak induljanak el stá-
tuszuk idegenbeli rendezése felé. A földvásárlás helyrebillenti a talán túlzottan
kilengő ingát: a hódítók jelenlététől függetlenül a palesztinai föld- és

---

⁵⁶ „Fogd ezeket az iratokat, ezt az adásvételi szerződést, a lepecsételtet is meg ezt a le nem zárt
szerződést is, és tedd azokat cserépedénybe, hogy sokáig megmaradjanak!” (32,14)

⁵⁷ A közelmúltban egy tanulmányt szántunk ennek a témának: Hodossy-Takács, Előd: Kinek
szól Jeremiás levele? – Megjegyzések Jeremiás 29 kapcsán. In: Szécsi, József (szerk.): *Keresztény-
Zsidó Teológiai Évkönyv 2020*. Keresztény-Zsidó Társaság, Budapest 2020, 130–141.

tulajdonjogok nem lesznek semmivé, üzeni Jeremiás tette.⁵⁸ Ezzel történetünk az otthoniak és a diaszpóra közötti finom egyensúlyozás keretébe kerül, és elvész belőle a szimbolizmus.

Végül tegyük fel a kérdést: értett egyáltalán Jeremiás a földvásárláshoz? A fentiekben ezt a szempontot egyáltalán nem mérlegeltük, mivel alapvetően azt vizsgáltuk, hogy a konszenzusos nézetnek, miszerint a földvásárlás jelképes cselekedet volt, létezhet-e reális alternatívája. A fentiekben reménység szerint annyi bizonyítást nyert, hogy igen, érdemes számításba venni más lehetséges értelmezési módokat is. Ha viszont ez a helyzet, akkor célszerű megvizsgálni a földvásárlást üzleti szempontból is. Már említettük, hogy a vételár és a tranzakció leírása részletes és precíz, de komparatív anyag híján ezekkel nem megyünk sokra. Ezért nem az üzlet megkötésének részleteire, hanem csak a birtok lehetséges fekvésére, annak jelentőségére vetünk egy pillantást.

A föld megvásárlását jelképes cselekedetként értelmező megközelítés a józan emberi tapasztalatból indul ki: ingatlant stabilitás idején szokás vásárolni. Ebben a történetben az adásvételt az eladó kezdeményezi, aki (így a hagyományos érvelés) a fenyegető veszedelem idején szabadulni akart a földtől, pénzzé téve azt, mert a szorongató veszély nem hagyott neki más mozgásteret. Jeremiás megvette a földet, folytatódik az érvelés, mert ki akarta fejezni, hogy egyszer majd rendeződnek a viszonyok, újraindul az élet – lesz jövő. Némiképp árnyalja ezt a képet, hogy a próféta nem egyszerűen felcsapott tulajdonosnak, amikor ezt senki sem várta, hanem a családi birtok megőrzéséről gondoskodott. Sajnos azt nem tudjuk, hogy Jeremiás a legközelebbi rokonként került-e képbe, vagy már voltak, akik előtte megtagadták a vásárlást.⁵⁹

Ezen a ponton kapcsolódik össze az ország állapota és a tranzakció. Az világos, hogy Júda két legjelentősebb városa, Jeruzsálem és Lákis elbukott.

---

⁵⁸ Rubinger, Naphtali J.: Jeremiah's Epistle to the Exiles and the Field in Anathoth. In: *Judaism* 26 (1977), 91 (84–91). Ezt az otthon maradóknak számára megfogalmazott pozitív üzenetként is értelmezhetjük. Vö. Terblanche, Marius: "The Future in the Land belongs to us": Conflicting Perceptions on the Land in Jeremiah 32:1-44 (LXX 39:1-44). In: *Old Testament Essays* 33 (2020), 111–113 (107–124).

⁵⁹ Bright: i. m. 239.

Környékük, valamint a Sefelá és Júda nyugati határvidéke súlyos károkat szenvedett.⁶⁰ Ezen túlmenően azonban a korszakot, írott szövegek tekintetében, fojtogató forráshiány jellemzi. Jeremiás könyve a Gedaljá merényletet követően nem tárgyalja a júdai viszonyokat. 2Kir ugyanitt zárja a palesztinai történet áttekintését.⁶¹ A következő évekről-évtizedekről értékelhető adatunk nincs. Ahogy említettük, a Babiloni Krónika korábban megszakad, és a régészeti adatok alapján a részleteket nem lehet rekonstruálni.⁶² Az nyilvánvaló, hogy Júda államisága véget ért, de ez nem jelenti azt, hogy az élet megszűnt Palesztinában. A babiloniaknak nem volt feltétlenül érdeke a helyi gazdaság teljes szétzúzása,⁶³ kivéve ha a hódítók a felperzselt ország taktikájával akarták meggátolni, vagy legalább megnehezíteni az egyiptomiak benyomulását a térségbe.⁶⁴ Magunk részéről ezt azért nem tartjuk valószínűnek, mert a Via Maris közvetlen szomszédságában a biztonság és stabilitás fontos szempont kellett hogy legyen. Júdában hosszú távon nem uralkodhatott káosz, ez biztonsági kockázatot jelentett volna a távolsági kereskedelemben, ezért minden bizonnyal kialakultak a hatalomgyakorlás helyi terei; Júdát babiloni szempontból célszerű volt annektálni, és közvetlenül irányítani.⁶⁵ Az adminisztrációt nem a Dávid-ház tartotta kezében. Jeruzsálem elpusztult, de ettől még az

---

⁶⁰ Jeruzsálem pusztulását általában erőteljes jelzőkkel írja le nemcsak a biblikus, de a régészeti szakirodalom is. Vö. Galor, Katharina – Bloedhorn, Hanswulf: *The Archaeology of Jerusalem: From the Origins to the Ottomans*. Yale University Press, New Haven, NJ 2013, 41–42. A város lerombolásának egyértelmű archeológiai nyomát Y. Shiloh ásátásai bizonyították, a város vaskor végi képe máig sem tekinthető tisztázottnak. A pusztulás tényét természetesen ez nem kérdőjelezi meg, csak a régészeti adatok hiányos voltára hívjuk fel a figyelmet. Reich, Ronny: *Excavating the City of David: Where Jerusalem's History Began*. Israel Exploration Society, Jerusalem 2011, 312. Lipschits, Oded: i. m. 210–237.

⁶¹ 2Kir záró perikópája Jójákinnal, a babiloni fogoly-királyal foglalkozik.

⁶² Ackroyd, Peter R.: *Israel under Babylon and Persia*. Oxford University Press, London 1970, 10; Zorn, Jeffrey R.: The Levant during the Babylonian Period. In: Killebrew, Ann E. – Steiner, Margreet (szerk.): *The Oxford Handbook of the Archaeology of the Levant: c. 8000-332 BCE*. Oxford University Press, Oxford 2013, 825.

⁶³ Wiseman: i. m. 38.

⁶⁴ Beaulieu, Paul-Alain: *A History of Babylon, 2200 BC - AD 75*. Wiley Blackwell, Hoboken, NJ 2018, 229. Zorn szerint Babilont nem nagyon érdekelte ez a térség, csak a zsákmányszerzési lehetőséget látta benne az új nagyhatalom. Lásd Zorn: i. m. 837.

⁶⁵ Lipschits: i. m. 68.

élet ment tovább. Gedaljá kinevezéséből⁶⁶ következtethetünk arra, hogy a babiloniak igyekeztek a helyi viszonyokat jól ismerő embereket kormányzati szerephez juttatni, egy-egy helyi írnokot, a korábbi államapparátus néhány vezető tisztviselőjét.⁶⁷ Az egyszerű emberek, helyi földművesek élete a hadseregek elvonulása után folytatódott. Nyilvánvalóan gyászolták a Templomot, és siratták Jeruzsálemet, de nekik is élni kellett. Eltűnt egy nagyhatalom (az asszír), aztán következett két évtized politikai huzavonája, ami Cidkijjá bukásával véget ért. A büntetőhadjáratok elmúltak, aztán a földeken újra vetni és aratni kellett. A kutatásban ma is tartja magát egyfajta kiürített országról szóló kép, de sokkal valószínűbb, hogy az élet a hadseregek távoztával visszazökkent a maga kerékvágásába.⁶⁸ Természetesen nem mindenki tekint így erre a korra. Számtalan tanulmány latolgatja, hogy a települések hány százaléka pusztult el országszerte,⁶⁹ de Jeremiás és az anatóti birtok megértése szempontjából az a fontos, hogy lássuk: a babiloni időszakban az adminisztráció központja az elpusztult Jeruzsálemből néhány kilométerre északra Micpába (Tell en-Nasbeh) került át. Tell en-Nasbeh építészeti és egyéb anyagi maradványai alapján akár virágzónak is nevezhető provinciális központ volt a Kr. e. hatodik században, Jeruzsálem bukása után.⁷⁰ Bármilyen nagy volt is a pusztulás, ez a Jeruzsálemtől északra fekvő terület nem

---

⁶⁶ A híres Sáfán-család sarja, Ahikám fia Sáfán unokája (2Kir 25,22).

⁶⁷ Lipschits: i. m. 86–87.; lásd még 88–97.

⁶⁸ Karasszon István: *Izrael története a kezdetektől Bar-Kochbáig*. Új Mandátum, Budapest, 2009, 137–138; Ackroyd, *Israel under Babylon and Persia*, 9, 17. A kutatásban új fejezetet Hans M. Barstad 1996-ban megjelent kötete nyitott: *The Myth of the Empty Land*. A könyvnek már a címe is árulkodó: tézise szerint az üres ország képe nem több pusztá mítosznál. Barstad nem tagadja a deportációk okozta megrázkódtatást, és nem is kisebbíti a csapás súlyát, egyszerűen azt hangsúlyozza, hogy Júda a fogság évtizedei alatt nem az elhurcoltak visszatérésére várt elhagyottan. Barstad, Hans M.: *After the "Myth of the Empty Land": Study in the History and Archaeology of Judah During the 'exilic' Period*. Scandinavian University Press, Oslo 1996, 14. Legújabban lásd: Terblanche: i. m. 117.

⁶⁹ Lipschits ezt régiókra bontva mutatja be. Lásd Lipschits: i. m. 217., 223., 231., 236. szemléletes ábráit.

⁷⁰ Zorn kifejezésével: "a reasonably flourishing provincial center"; Zorn, Jeffrey R.: Tell en-Nasbeh and the Material Culture of the Sixth Century. In: Lipschits, Oded – Blenkinsopp, Joseph (szerk.): *Judah and the Judeans in the neo-Babylonian period*. Eisenbrauns, Winona Lake, IN 2003, 413–447., 444.

szenvedett kiheverhetetlen károkat a hódítás idején.⁷¹ Először itt rendeződött az élet.⁷² Sőt Lipschits szerint Benjamin területén már Jeruzsálem ostroma alatt (!) megkezdődött a későbbi Júda provincia megszervezése.⁷³ Ennek összefüggésében jegyezzük meg: Anátót a viszonylagos stabilitást élvező terület közepén fekszik. Mivel a szántóföld valahol a város közelében helyezkedett el, a történet megértése szempontjából az azonosítási dilemma (Ras el-Kharrubeh, Khirbet Deir es-Sidd, egymás közvetlen közelében, lásd fentebb) nem igényel megoldást. Ezen a területen a fogság évtizedei alatt is eredményesen gazdálkodhatott bárki.

Történetünk összefüggései ezen a ponton futnak össze. Amennyiben értelmezésünk helyes, Jer 32 olyan pillanatot örökít meg, amikor a rokon esett pánikba, és Jeremiás döntött józanul. A helyzet reménytelennek látszott, az ostrom tragikus volt, de Anátót környéke, az új adminisztratív központ térsége viszonylag hamar biztonságossá vált. Következésképp helyállónak tűnő feltételezés, hogy errefelé a földvásárlás már középtávon megtérülő befektetésnek számított. Az más kérdés, hogy Jeremiás ennek a birtoknak a hasznát már nem élvezhette, őt Egyiptomba hurcolták saját, a jövőt kevésbé világosan látó honfitársai.

Konklúzió

Összefoglalásként a fentiekből levonhatjuk azt az óvatos konklúziót, hogy az anatóti földvásárlást nem szükségszerű kizárólag jelképes prófétai cselekedetként értelmezni. Lehetett józan mérlegelés abban, hogy Jeremiás megvette ezt a földet. Mivel a Jeruzsálemtől északra fekvő terület nem szenvedett helyrehozhatatlan károkat Jeruzsálem elpusztulásakor, és itt székelt az adminisztráció a fogság elején, errefelé földet venni jó üzlet lehetett. Ezzel párhuzamosan a rokoni ajánlat minden bizonnyal kapóra jött a szorult helyzetben levő prófétának, aki a vásárlással lehetőséget kapott önmaga igazolására. Tehát a 31. fejezet, a jelenlegi szöveg közvetlen kontextusa okán az anatóti földvásárlást nem szükséges a távoli jövőbe tekintő vagy esetleg eszkatológiai jellegű tettként értelmezni.

---

⁷¹ Uo. 828–829.

⁷² Uo. 829.

⁷³ Uo. 105.